

SS. ARIALDUS DIACONUS ET HERLEMBALDUS

MARTYRES.

SANCTORUM MARTYRUM

ARIALDI ET HERLEMBALDI

ACTA.

DE VENERATIONE ANTIQUA SEPULCRORUM, ACTORUM SCRIPTORIBUS ET CERTAMINUM,
SOCIO LUITPRANDO PRESBYTERO.

(Apud BOLLAND., *Acta sanctorum*, Junii, t. V, die 27, p. 280.)

1. Joannes Petrus Puricellus, Laurentianæ Mediolani collegiatae archipresbyter, cum anno 1645 Ambrosianæ ibidem basilicæ ac monasterii monumenta evulgasset, ordine chronologico digesta, ubi haud parce delibantur acta prænominatorum sanctorum, biennio post proprium de his evulgavit opus, libris quatuor distinctum, quorum primus continet « Testimonia, pro ipsorum sanctitate collecta, » quæ quidem pleraque historicorum sunt, ordine ætatis a sæculo XI usque ad XVII propositorum per capita xxx, et eorum potiores suo indicabuntur loco. Præ istis huc potissimum spectat « archiepiscoporum Mediolanensium catalogus » anno 1310 collectus, ubi ad Guidonis archiepiscopi LXXII nomen, sic notatur: « Isto tempore passus est B. Arialdus, martyr et levita, scilicet millesimo sexagesimo sexto. Jacet in corpore ecclesie S. Dionysii. Beatus quoque Heribaldus miles, qui amasias et filios sacerdotum persequabatur. » Fundatur autem hujusmodi testimonium in utriusque monumentis diu superstigiis, et epitaphiis in eorundem erectione sculptis, atque infra producendis. Proximum illi catalogo locum meretur « Kalendarium Ambrosianum, » anno 1381 præfixum membraneo codici Epistolarum ad missas per annum legendarum; ubi ad 28 Junii sic habetur: « S. Arialdi levitæ et martyris. Jacet ad S. Dionysium. » Accedit liber ipsius Puricelli proprius annis præcise centum post illum codicem scriptus, « de indulgentiis quæ concessæ sunt Mediolani ecclesiis, deque corporibus sanctorum in eadem urbe atque ipsius diocesi quiescentibus, » ubi folio 16 V, dicitur. « In S. Dionysio S. Dionysius, S. Arialdus, S. Aurilius, » alias « Arialdus » et « Aurelius » scribendi.

2. Sed si ibi prætermittitur « S. Herlembaldus, » is alibi etiam absque « Arialdo » refertur ut « sanctus; » videlicet in tabula perantiqua collegiatae ecclesie S. Babylæ, ex asseribus compacta, ad istud sacellum quod capellæ primariæ sinistrum est, ubi « medium locum tenet S. Ambrosius, indumentis archiepiscopalibus ornatus, flagellum minaciter elatum dextera manu gestans, sinistra vexillum: in quo pictæ sunt sanctissimæ Trinitatis personæ, nihil inter se forma vel ætate differentes. Ambrosio dexter assidet sanctus miles armatus, gentilitium familiae Cottæ stemma præferens supra pectus in latere dextero, Cottam scilicet altam, et his litteris indicatus sanetus Arembaldus; sinistra quoque martyricam gestans palmam, dextra vero vexillum album rubra cruce interposita variatum. Simile porro vexillum et palmam similiter gestat alter ille, in sinistro assidens latere, ac sanctus Julianus appellatus. » Sed hic quis sit, hactenus non divino; habitus certe alium indicat ab istius nominis sancto diacono, qui cum fratre S. Julio Novariæ presbytero colitur 31 Januarii.

3. Secundus prælaudati operis liber « S. Arialdi Vitam » continet, quam Constantinus Caietanus Puricello communicavit, ex veteri codice acceptam, scriptam autem non a Syro sacerdote (cujus exstat ad calcem epistola, et cui ipsam perperam ad-dixit Baronius ad an. 1066), sed a « B. Andrea, » primum S. Arialdi usque ad obitum discipulo, deinde monacho Valumbrosano atque abbate S. Fidelis de Strumis, cujus quædam acta colligere studui die 10 Martii. Scripsit quidem aliquid « Syrus » prædictus statim ac cædes patrata fuerat, « cum socio Herimberto, » uti in epistola ad eum ait ipse

Andreas; sed quod scripsit, non invenitur. Quia vero ille multa omiserat, plenius et accuratius scripsit Andreas, jussu abbatis sui Rudolphi, decimo post mortem sancti anno; incompleto scilicet, ut alibi ostendam, annos numerando, id est anno 1075, cum recenter obisset, similis martyrii laurea coronatus, « S. Herlembardus, » cujus ille passionem « alteri tam volumini quam scriptori » relinquere se professus, num. 44, necessitatem nobis imposuit ejus acta colligendi ex auctorum cœvorum, sed ferme adversariorum historiis seu annalibus, quos in lucem edendos promisit quidem Puricellus, sed morte præventus longum eorumdem desiderium adhuc post se reliquit.

4. Sunt autem illi primum « Arnulfus » quidam, quatuor libris historiam patriam complexus; et a libro II professus ea se deinceps scripturum, quæ ab Arilberti archiepiscopi electione facta anno 1019 ipsemet videndo cognovisset; sicut fecit usque ad 1077. Deinde « Landulfus, » respectu alterius infra nominandi, « Senior » appellandus, qui scribebat circa annum 1080, in his ob quæ « Arialdum et Herlembaldum » laudamus, quæque ad invidiam utrique conflandam ipse detorqueat, tanto magis credendus, quoad rei gestæ substantiam, quanto iniquiori animo ea scripsit, etiamsi manifeste « mendax, dum asseruit et Arialdum et Alexandrum papam II pœnitenter indoluisset omnibus quæ contra Nicolaitas et Simoniacos Mediolani clericos ante egissent; dum etiam tria conflavit miracula; quæ Deus patravit in favorem causæ quam uxorati sacerdotibus pertinaciter tutabantur, quamque toties Ecclesia catholica Romana damnavit. » Ita Puricellus in præfatione ad librum I, merito redarguens Tristanum Chalchum, Carolum Sigonium, Josephum Ripamontiun, recentioris ævi historicos Mediolanenses, quod in explicandis turbis quibus, sæculo XI ultra medietatem procurrente, agitata Mediolanensis Ecclesia est, et quarum causa isti publice habitati sancti vitam amiserunt, martyrii titulo a Romanis pontificibus consecratam, maluerint auctores schismaticos sequi ipsosque sanctos inculpate, quam « Landulfum Juniores, » qui sub annum 1515 scribebat qualia ex « venerabili Liprando, » avunculo suo, didicerat, pro eadem causa naso auribusque mutilato.

5. Damus hic primam « S. Arialdi » vitam ex ista Puricelli editione, cum eaque mortem ascribimus anno 1066, et quidem hoc ipso quo Andreas passum « Arialdum » affirmat die, « quinto Kalendas Julii, » qui tamen dies cum esset celebranda S. Baptistæ octava occupatus, translatus sit in præcitate Calendario ad IV « Kalendas. » Neque ad diem mutandam cum Puricello nos movet numerus 67, quod captivum abductum sanctum, « ante horam diei tertiam, in quo vigilia S. Petri celebrabatur, per totum Mediolanum est divulgatum. » Cum enim Læus Major, ad quem ductus et in quo eadem die interfectus est sanctus, ad quinquaginta aut plura

A passuum millia distet Mediolano, nec ita procul inde captus ille sit, horarum paucarum intervallo; satis mirum fuit prodigionem eam, per quam in hostium manus ipse venit, postridie mane personuisse in urbe, licet adhuc sine ulla de nece vel necis modo certitudine; quam primum die 29 consecutus est auctor, totam diem noctemque ambulando illic progressus. Tunc siquidem conacceleratus sacerdos ei obviam factus, dixit: « Ex terna die vox lætifera, » id est lætitiæ plena, « loco nostro insonuit: Arialdus, clericorum adversarius, vinctus habetur in navi et in ripa laci, » eodemque die peractam eadem describit. Ubi non lego cum Puricello « externa, » ut videri posset, « hesternia; » sed « ex terna, » sive « ex tertia die, » id est, nudius tertius, tunc « Kal. Julij. Quoniam autem de « S. Herlembaldo » nihil distincte scitur quoad diem mortis, obitæ (ut satis probaturum me puto) anno 1075, non 1076, haud diu post Dominicam in Albis, tunc 12 Aprilis actam; congruum censui, quorum conjuncta fuerunt et viventium acta, et mortuorum monumenta cultusque, non dirimere historiam, sed Vitæ Arialdi subtexere reliqua usque ad « Herlembaldi » eadem acta.

6. Quoniam etiam extremi discriminis socius ille fuit « Luitprandus presbyter » prælaudatus, dictus etiam « Liprandus » et « Leoprandus, » anno 1515 die 6 Januarii, in senectute et confessione bona defunctus, in Pontidio S. Jacobi monasterio, sed sanctis necdum annumeratus; quæ de illo supererant plane admiranda, et ad ideam prorsus argumentum facientia, per modum appendicis historiæ sanctorum duorum placuit adjungere. De hujus aliquo cultu a quod Pontidienses monachos, apud quos obiit et sepultus est, si quid invenisset Puricellus, fuisset haud dubie studiose expensurus. Attentis tamen iis quæ nepos istius Luitprandi narrat [de] viventis mortuique miraculis; atque in primis [de] Jani fortitudine, divinitus inspirata, ad subeundem ultro ignis judicium; dubitare vix possum quin hunc beatis suis accensuerint, et ossa defuncti Pontidienses habuerint in honore, sed per bellicas aliasve calamitates, destructo aliquando vel incendio monasterio, suspicor periisse ipsius sepulcri memoriam, et quidquid facere posset ad eundem sine scrupulo vocandum « beatum, » imo et « sanctum, » si constaret ejus esse ossa, quæ Papiæ inter alias reliquias nominantur. Talem de Pontidiensium erga Luitprandum affectu opinionem confirmat mihi memoria cultus a Vallumbrosanis monachis delati S. Petro, quem « Igneum » cognominant, ab eo eventu, quo simile ignis judicium subiit Florentiæ anno 1063, id est annis 38, antequam id subiret Luitprandus; siquidem Petri istius reliquias pridem honorifice conditas habent monachi sui in altari, pluribus ejusdem professionis beatis communi, et nunc etiam obtinuerunt a sacra Rituum congregatione, ut festum ejus possint cum Officio agere 8 Februarii.

7. Andreas Aleiatus, jurisconsultus celeberrimus, qui anno 1550 florebat, in quodam suo Anti-

quario, per N. Fontanam in mss. allegato apud A Puricellum pag. 15, « Arialdi ex Alciata gente sepulcrum » indicare dicitur; et addere, «cujus con- ciones, disputationes, necem, miracula, Arnulfus historicus Mediolanus descripsit. » Sed quoniam Arnulfus iste fuit, sicuti vidimus, periniquus «Arialdo, » non est verosimile quod ille seorsim a sua Historia, qualem diximus, Vitam sancti voluerit scribere, licet ad extremum emendatus et reconciliatus Ecclesie; cum ne tunc quidem dimoveri potuerit quin sentiret sanctos prælaudatos bonam causam minus bene discreteque egisse, adeoque nec in morte sic obita laudandos. Ut ut est, ejus non potest esse Vita, quæ Puricello facit librum tertium, et quo in adnotatis frequenter utemur. Præterquam enim quod ubique sanctorum acta probet vehementer, sese indicat auctor scripsisse post annum 1100, quando de «ecclesia Rozonis » loquens addit, « quæ nunc dicitur S. Sepulcri, » quod nomen illa primum assecuta tunc est. Plura in hanc rem congerit Puricellus in præfatione ad istum lib. III, censetque ex stylo eam esse « Landulfi, a S. Paulo » dicti, « Junioris » per nos appellandi, qui lecta accurate Vita per Andream scripta (hanc autem legisse Arnulfus vix potuit, nedum et tam contraria prius scripsisse quin postea distinctius retractaret) eandem redegerit in com-

pendium, quædam paulo mellus ordinans et supplens ex eadem scientia, et suos tunc etiam Annales scribens, in appendice nobis potissimum sequendos.

8. Idem Alciatus aliam Vitam « S. Arialdi » vel scripsit vel scribere inchoavit. Superest enim ejus initium, quod Puricello facit libri I caput 12, sicut illud hic habuit, suppeditatam sibi a Matthæo Valerio; Carthusiæ Papiensis priori, et simili prorsus exemplo vidit in musæo Aloysti ab Ecclesia, quondam secretarii Urbani. Hoc quoque fragmentum, adnotatis nostris insertum, lector inveniet: uti etiam quædam « Petri Azarii, » viri, ut apparet militaris, qui anno 1456 militiæ reformandæ adbitus Annalium Mediolanensium opus, quale apud Carthusiæ priorem prælaudatum servabatur in mss. perduxit ad annum 1402 plane grandævus. Reliquos auctores, quorum loca ac testimonia implent librum I Puricelli, communem « SS. Arialdo et Herlembaldo » (quam aliqui « Arembaldum, Herenbaldum » et « Heribaldum » nominant) videsis apud ipsum. Vide etiam ejusdem librum quartum; qui unius quidem « Herlembaldi Vitam » profitetur dare, sed revera historiam continet totius schismatis quod sæculo XI Ecclesiam laceravit, Cadaloo et Guiberto in antipapas elevatis, per rebellem Ecclesie Henricum ejus nominis regem IV, imperatorem III.

SANCTI ARIALDI VITA

Auctore B. ANDREA Vallumbrosano, sancti discipulo.

PRÆFATIO.

1. Præcepisti, venerande Pater Rudolfe, ut beati martyris Arialdi passionem describerem. Quod licet facere conatus sim (in veritate, non pro humilitate sola, ut plerique sapientes solent, loquor), quidquid in ea est quod conveniens sit, etiam in ipsa verborum compositione, non meæ sapientiæ, quæ sic est parva ut pene sit nulla, sed soli Dei gratiæ, meritisque ipsius, atque tuæ orationi tribuo. In qua sciat, eam quicumque legerit, me prorsus nihil dixisse nisi quod viris certis narrantibus didicerim, a marchione videlicet, ipsius germano fideli, vel a Bonovisino ejusdem fidelissimo famulo, qui ei a cunabulis est famulatus similiter, imo de quibus tot existere possunt testes quot illo in loco cum ætate perfecta sanoque sensu sunt homines.

2. Verum, per totum hunc libellum, meum nomen celetur, qui talis sum ut magis conveniat nesciri quam sciri, cui jure congruit illud Isaïæ: « Claude, inquit, ostium tuum, et absconde te post illud, donec transeat ira Domini (Isai xxvi, 20); » tum vero no-

men in ejus fronte habeatur; quoniam, velis nolis, super candelabrum, ut omnibus luceas, te posuit Christus; quatenus, is qui scripsit si ignoratur, ad quem scriptus est non ignoretur. Porro quia in hoc plura sunt in verbis et factis ædificationi utilia, duodecim monasteriis quibus te supernus Judex proposuit, oro ut ad legendum tribuas, quatenus, dum audierint, in defensione veritatis, quod alii nostro in tempore dixerunt et perpessi sunt, accendantur et ipsi ut talia dicant, et, si necesse fuerit, pro eadem veritate similia patiantur.

CAPUT PRIMUM.

Arialdi natales, institutio, prima contra clerum incestum concio.

3. Licet ~~jam~~ sic tenex sit mundus ut jamjamque vicinus ejus cernatur occasus, tamen quia ab universis mortalibus ignoratur quando finiatur, libet novorum constantiam sanctorum, supparem antiquorum, sævitiamque perfidorum qui eos usque ad necem, nostris temporibus imoque nostris sub ocu-